

MEINDERT DIJKSTRA

PALESTINA EN ISRAËL

*Een verzwegen
geschiedenis*

UITGEVERIJ BOEKENCENTRUM
UTRECHT

ISBN 978 90 239 5475 0 (boek)
ISBN 978 90 239 5623 5 (e-book)
NUR 692

Boekverzorging: Studio Anton Sinke
Omslagbeeld: Khalil Raad / Collectie Vriezen
(Universiteitsbibliotheek Utrecht)
Kaart: Karel Vriezen

© 2018 Uitgeverij Boekencentrum, Utrecht
www.boekencentrum.nl

Alle rechten voorbehouden

INLEIDING

WAAROM EEN NIEUWE GESCHIEDENIS VAN PALESTINA EN ISRAËL?

Toen Max Nordau in 1897 in Palestina aankwam, schijnt zijn eerste geschokte reactie te zijn geweest: ‘Maar er wonen Arabieren in Palestina! Dat wist ik niet...’ En een delegatie rabbijnen op bezoek in Palestina om de mogelijkheden van Joodse migratie te onderzoeken, telegrafeerde naar huis: ‘De bruid is mooi, maar ze is al weggegeven...’¹ Een paar jaar geleden werden in het Gutman Museum of Art van Tel Aviv foto’s tentoongesteld van de Palestijnse fotograaf Khalil Raad (1854-1957). Kenmerkend was de reactie van veel Israëlische bezoekers: ‘Hé, er leefden toen mensen hier.’² Ze zagen oude foto’s van Palestijnse joden, christenen en moslims uit de periode dat de eerste moderne migraties van Joden naar Palestina op gang kwamen: ‘Een volk zonder land op weg naar een land zonder volk,’ zo dacht men destijds. Ergens in de negentiende eeuw werd deze slogan in een of andere vorm geboren. Waarschijnlijk gebeurde dat voor het eerst in christen-zionistische kringen en later pas in Joods-zionistische kringen. Die uitspraak ging een eigen leven leiden in de moderne mythe van het lege land. Het was geen nieuwe mythe, ze was al zo oud als het Oude Testament zelf, maar daarover later. Hoewel men op allerlei websites nog wel de bewering kan vinden dat Palestijnen geen volk zijn of zelfs nooit als volk hebben bestaan en dus ook geen eigen staat nodig hebben, is in Israël zelf en ook elders het besef groeiende dat men de miljoenen Arabischspreekende mensen met een Palestijnse identiteit niet eenvoudig onder het Arabische tapijt van het Midden-Oosten kan vegen. Toch kijken weinig publicaties over Palestina en het Palestijnse volk verder terug dan het begin van de vorige eeuw. Meestal komen Palestijnen pas in beeld met de eerste moderne migratiegolven van Joden vanaf ca. 1880. Pas het boek van Rashid Khalidi over de Palestijnse identiteit deed me ontdekken welke rol de Palestijnen reeds speelden in de Arabische renaissance, die zou leiden tot het ontstaan van vele nieuwe staten in het Midden-Oosten. Maar geen Palestijnse staat dus, hoewel Palestijnen vanaf het eerste uur bij dit emancipatieproces en de strijd voor onafhankelijkheid van de koloniale machten betrokken waren. Bestond er dan al vóór de moderne Joodse *alija*’s begonnen, zeg maar voor de Eerste Wereldoorlog, een Palestijns volk

en Palestijns nationalisme? Woonden er destijds al Palestijnen in het land? Net zoals er Kanaänieten woonden in het land, toen Abram er volgens bijbelse overlevering arriveerde (Gen. 12:6)? Deze vragen zijn de inzet van een demografisch debat dat al meer dan honderd jaar aan de gang is.

Toen ik mij als student specialiseerde in de uitleg van het Oude Testament, bestudeerde ik ook het magistrale werk van Gustaf Dalman, *Arbeit und Sitte in Palästina, I-VII*, Berlin 1928-1942. Dit werk moest helpen om de materiële cultuur zoals het gebruik van potten en pannen, de werk- en de woonomstandigheden van de mensen uit de Bijbel op het spoor te komen. Bijbelwetenschappers bestudeerden het om de zeden en gewoonten van het oude Israël te leren kennen. Pas later besepte ik dat het ook een van de belangrijkste bronnen was voor onze kennis van de Palestijnse cultuur van de laatste eeuwen tot aan de periode van het Engelse Mandaat. Door het werk van Dalman en anderen, zoals de grote cultuurhistoricus van eigen Palestijnse bodem Tawfiq Canaan en een begaafd Palestijns fotograaf als Khalil Raad, ontdekte ik dat er al eeuwen een Palestijnse cultuur bestond, nog voor de eerste Joodse migraties naar Palestina in de moderne tijd op gang kwamen. Later leerde ik Palestijnse families kennen in Jeruzalem en elders, die hun familiegeschiedenis tot in de middeleeuwen terugvoerden. Ik zag en las inscripties in oude gebedshuizen van moslims en christenen, islamitische heiligdommen met Joodse en christelijke wortels en ga zo maar door. Ik las middeleeuwse reisverslagen van pelgrims en van andere bezoekers van het land Palestina en las tussen de regels over de bezoeken aan alle mogelijke en onmogelijke heilige plaatsen dat er naast muzelmannen (moslims) ook nog ‘vergeten christenen’ hun Palestijnse dorpen en hun oude kerken bevolkten en overeind hielden. En het is waar: ook veel aanwijzingen van Joodse presentie alle eeuwen door. Het deed me beseffen dat de band die Joden hebben met het land evenzeer bestaat voor hun Palestijnse medebewoners van het land. Niet-Joden dus die ook op het grondgebied van Palestina woonden vanaf het vroegste begin. Palestijnen met diepe wortels in hun Palestijnse grond net zoals de wortels van hun Roemi’s, hun oeroude olijfbomen.

Waarom ontdekte ik pas zo laat het verschil tussen bijbelse en Palestijnse geschiedenis, tussen het land van de Bijbel en het land Palestina, tussen de geschiedenis van (oud-)Israël en de geschiedenis van de Palestijnen? Bijbelse geschiedenis stopt meestal bij de ondergang van Jeruzalem in 70 n.Chr. Daarna neemt de kerkgeschiedenis het stokje over, maar omdat die meestal vanuit westers perspectief is geschreven, verdwijnen Palestina en het Nabije Oosten na een paar eeuwen buiten beeld, zeker na het concilie van Chalcedon (451), als de oosterse monofysitische kerken ‘kettters’ zijn geworden. Inderdaad zou ik de niet-chalcedonensische kerken, zoals de Koptische kerk, pas leren kennen na 1980, toen ik ruim acht jaar in Egypte woonde en werkte. In Caïro had je dan

nog het geluk dat naast de Kopten alle andere oosterse kerken, orthodox en protestant, er ook kerken hadden, zoals de Armeniërs, de Griekse melkieten, de Maronieten en de Syriërs; weliswaar aan de andere kant van de grens van het Heilige Land in een ander land van de Bijbel, maar het hielp wel om mijn historisch perspectief bij te stellen. Eindelijk begon ik een beetje te zien wat voor een Palestijnse theoloog als Mitri Raheb uit Betlehem heel gewoon is. Ik citeer:

‘Voor mij als Palestijn trekt de geschiedenis van mijn land sporen van de vroegste tijden tot op heden. Voor Palestijnen was het Romeinse rijk niet de laatste grootmacht. Onze geschiedenis ging door met de Byzantijnen (330), de Arabieren (637), de Tartaren (1040), de kruisvaarders (1099), de Ajoebiden (1187), de Mammelukken (1291), de Mongolen (1401), de Ottomanen (1516), de Britten (1917) en de Israëli’s (1949/67). Om de belangrijkste bezetters maar te noemen.’³

Onze geschiedschrijving leidt inderdaad aan een dubbel manco. Ze doet vaak alsof bijbelse geschiedenis, kerkgeschiedenis en zelfs allerlei kritische en onkritische vormen van Israëeltheologie geen politieke geschiedenis zijn, maar universele heilsgeschiedenis. En ze verengt daarbij vaak het perspectief tot ‘het uitverkoren volk’, of daar nu Israël of de Kerk mee wordt bedoeld, meestal in die zogenaamde historische volgorde. Daarmee ontstaat een merkwaardig dubbel historisch continuüm: dat van Israël, het Jodendom en de moderne staat Israël enerzijds en dat van de Kerk als uit Israël voortgekomen anderzijds. Twee historische tijdlijnen die elkaar dan lijken uit te sluiten in het land van belofte waar het allemaal begon: Palestina.

PROLEGOMENA VAN EEN ‘NIEUWE GESCHIEDENIS’ VAN PALESTINA EN ISRAËL

Het ontstaan van de staat Israël in 1948 en 1949 had als keerzijde het begin van de Palestijnse Naqba (de ‘ramp’ of ‘catastrofe’), deels door ‘etnische zuivering’ van de veroverde Palestijnse dorpen en stadswijken in het Mandaat Palestina en deels door de vlucht van Palestijnse burgers naar de buurlanden om aan het oorlogsgeweld te ontkomen. De kwestie van de ‘etnische zuivering’ van Palestina is omstreden, ook al omdat een deel van de bevolking van de moderne staat Israël nog altijd van Palestijnse herkomst is. Feit is echter dat de Joodse diaspora na de stichting van de nieuwe Joodse staat per saldo eindigde in de Palestijnse diaspora, in Israël zelf en in de bezette gebieden van Palestina, de omliggende landen en in de wereld.⁴ Tien jaar geleden schreef Chris van der

Heijden al dat de creatie van de moderne staat Israël in meerdere opzichten een ‘onherstelbare vergissing’ is geweest. Het ontstaan van de Palestijnse diaspora was slechts een van de onverwachte en schier onoplosbare gevolgen ervan. De internationale gemeenschap, die na veel politieke strijd met tweederde meerderheid het verdelingsplan (VN-resolutie 181) op 29 november 1947 aanvaardde en vervolgens de stichting van Joodse staat legitimeerde, wilde daarmee immers een hoger doel dienen dan alleen de stichting van Israël. Men wilde vrede in de regio herstellen door te kiezen voor een tweestatenoplossing in het voormalige Mandaatgebied Palestina. Dat gebeurde echter niet, doordat de Palestijns-Arabische gemeenschap, naar wie niet echt geluisterd werd, nee bleef zeggen tegen verdeling en omdat het Mandaatgebied Palestina in het laatste half jaar tot volstrekte anarchie verviel.

Dat doel lijkt ook nu, tien jaar later na vijftig jaar bezetting en zeventig jaar Erets Israël, verder weg dan ooit. Aan nagenoeg geen van de resoluties van de Verenigde Naties om daar verandering in te brengen is na het verdelingsbesluit gehoor gegeven. Met de Camp-David akkoorden van 1978, de conferentie in Madrid (1991), de Oslo-akkoorden van 1993 is het niets geworden en zelfs de terugkeer van Jasser Arafat in Palestina, die met Yitschaq Rabin en Simon Peres de Nobelprijs voor de vrede in 1994 ontving, mocht niet baten.⁵ Omdat sinds de bezetting van de Palestijnse gebieden in de oorlog van 1967, de inrichting van talloze checkpoints, de bouw van illegale Joodse nederzettingen in dit gebied en tenslotte ook de bouw van de Muur (het Veiligheidshek) op Palestijnse grond, een vreedzame oplossing van het conflict en de stichting van een levensvatbare Palestijnse staat letterlijk in de weg staan, kan de stichting van de Joodse staat Israël in het land Palestina als een ‘onherstelbare vergissing’ op de politieke agenda van de internationale rechtsorde beschouwd worden.

Een dergelijk alternatief beeld van de komst en ontwikkeling van de moderne staat Israël zoals in dit pamflet van Van der Heijden roept weerstand op. Het is immers een aanval op het succesverhaal van de Joodse staat, het verhaal van de overwinning van de kleine Joodse David op de gigantische, Arabische Goliath, een verhaal dat jarenlang de publieke opinie heeft gedomineerd. Tegelijkertijd impliceert de ‘onherstelbare vergissing’ ook een positieve notie. Gedane zaken nemen geen keer en al helemaal niet in de geschiedenis. Men zal daarom in dit boek ook geen pleidooi vinden om de geschiedenis op dit punt alsnog te herzien. Eerder zou ik willen aantonen dat geschiedenis zich niet laat terugdraaien, ook niet op grond van een zionistische of antizionistische kijk op de geschiedenis. Wat betreft de claims van Palestijnen en Joden op het land dat zij bewonen, heb ik er zoveel als mogelijk van afgezien om op theologisch-ideologische argumentaties in te gaan.⁶ Vooral omdat theologisering van het land Israël in de christelijke theologie vaak tot absurde visies op zijn niet-Joodse

bewoners heeft geleid en nog leidt.⁷

Het bestaan van de moderne staat Israël binnen de internationaal gesancioneerde 'groene lijn' staat hier niet ter discussie. Vele Israëli die al meerdere generaties in Israël wonen kunnen zich, afgezien van welke motivatie dan ook, met het volste recht als autochtone bewoners van het land beschouwen. Maar dat zou evengoed moeten gelden voor hun medebewoners van dit land, die ik gemakshalve met de ruimere term Palestijnen aanduid. Palestijnse families, die al vele generaties in Palestina woonden, zou men ook niet mogen vragen of zij het recht hebben daar te wonen, zelfs niet als ze destijds uit Palestina zijn verdreven of gevlucht. Men vraagt in Nederland toch ook niet aan afstammelingen van Franse Hugenoten, Sefardische en Askenazische Joden, Duitse veenarbeiders, nazaten van Friese migranten zoals ikzelf en zelfs niet van recent in Nederland geboren Marokkanen en Turken of ze het recht hebben om in Nederland te wonen en dit land als hun land te beschouwen. Het zou in strijd zijn met artikel 1 van de Nederlandse grondwet.

Wel doe ik als buitenstaander in dit boek een poging om 'claimers' van het Heilige Land te laten zien dat ze een gemeenschappelijke geschiedenis met anderen delen. Argumenten van etnische en genetische verwantschap zouden daarin ook een rol kunnen spelen, maar ik heb er toch van afgezien van DNA-en ander genetisch onderzoek gebruik te maken. Bovendien kan men ook met dit soort genetische argumentatie selectief omgaan, bijvoorbeeld met beweringen over het zogenaamde Aäron-chromosoom.⁸ De Palestijnse theoloog Naïm Ateek maakte al jaren geleden een keer het grapje dat hij vermoedelijk meer Joods bloed in zijn aderen had dan veel van zijn Israëliische landgenoten,⁹ maar hij wilde toch niet het risico lopen daarom voor de Joodse staat geclaimd te worden, ook al is hij Israëliisch staatsburger. Hij en zijn familie zijn al eeuwen Palestijns en willen dat zo houden.

Dit boek is geen nieuwe versie van de klassieke geschiedenis van oud-Israël zoals die in het verleden vooral werd bestudeerd, gedoceerd en geschreven in de bijbelwetenschappen aan theologische opleidingen. Hoewel ik dit type geschiedschrijving ook kreeg onderwezen en zelf jarenlang heb gedoceerd, ga ik nu een stap verder. Ik beschrijf het samenleven van verschillende volken, culturen en godsdiensten in de regio Palestina vanaf het moment waarin zij voor het eerst in buitenbijbelse bronnen opduiken tot en met de Eerste Wereldoorlog, globaal tot aan de periode van de nieuwe Joodse *alija's*, die uiteindelijk zal leiden tot het ontstaan van de moderne staat Israël. Ik doe dit vanuit een regionaal perspectief om oude en moderne vormen van 'bijbelse geschiedschrijving', die vanzelfsprekend uitgaan van een historisch continuüm van oud-Israël, Jodendom en de moderne staat Israël, te onderwerpen aan een kritische beschouwing. Zo'n correctieve, alternatieve geschiedschrijving is nodig

om de aandacht te vestigen op de vergeten kant van de bekende verhalen, op de verzwegen voorgeschiedenis van de bekende geschiedenis van de laatste eeuw. Daarmee bedoel ik niet alleen de oorsprong van de Palestijnse Naqba als keerzijde van de stichting van de moderne staat Israël. Wat mij hier vooral bezighoudt, is het ingeslopen en voortgezette proces de Palestijnen hun land, hun identiteit, hun geografie en ook hun geschiedenis te ontnemen. Een proces dat al voor 1948 is begonnen, maar dat na de plaatselijke etnische zuiveringen van de jaren 1948-1950 met vernietigende kracht tijdens de opbouw van de nieuwe staat Israël werd voortgezet. Niet alleen door de gestaalde kaders van Joden en 'christenen voor Israël', maar vaak ook in het mainstream denken van gelovigen en ongelovigen over Israël. En dat ondanks bewonderenswaardige pogingen iets van de vergeten geschiedenis te behouden of letterlijk bovengronds te halen door Joodse organisaties als *Zochrot* en *Emeq Shaweh*, maar ook Palestijnse instituten als *Institute for Palestine Studies* met hun uitgave van *Jerusalem Quarterly* en websites als *Palestine-Family.net* en *The Electronic Intifada*.¹⁰ Veel heb ik ook geleerd van het werk van de historici Edward Said (1935-2003), Rashid Khalidi (1948), uitgever van *The Journal of Palestine Studies*, en niet te vergeten de Palestijnse theoloog Naïm Ateek (1937). Een bijzonder project om de Palestijnen van Nabloes bij de geschiedenis en archeologie van hun eigen bodemarchief te betrekken is de creatie van een archeologisch park rondom Tell Balata = Sichem nabij Nabloes.¹¹ Mooie voorbeelden om elementen van premoderne Palestijnse cultuur te erkennen en te behouden, zijn ook te vinden in het fraaie boek *Sacred Landscape. The Buried History of the Holy Land* (2002) van de Israëlische mediëvist en activist Meron Benvenisti en sinds 18 mei 2016 ook in de collecties en digitale archieven van het nieuwe Palestijnse Museum (Palestinian Museum) te Bir Zeit, Ramallah.

Dat een gangbaar geschiedenisbeeld achteraf bijgesteld moet worden, is niet nieuw. Contemporaine geschiedschrijving op basis van een veelheid nog aanwezige documentatie en ooggetuigen levert niet automatisch het meest objectieve verhaal op. Historische distantie is vaak nodig om de archieven echt te openen en de ideologische ondertoon waarmee (meestal) de overwinnaars het geschiedverhaal hebben doorgegeven, te relativeren.¹² En de Israëli waren de onbetwiste overwinnaars in de oorlogen van 1948 en 1967 en het was hun verhaal dat zo'n veertig jaar lang een succesverhaal was dat de publieke opinie in de niet-Arabische wereld domineerde. Een kritische revisie van en correctie op de officiële geschiedschrijving van het ontstaan van de moderne staat Israël vindt men sinds de jaren tachtig ook in het werk van Israëlische 'New Historians' zoals Benny Morris, Ilan Pappé, Avi Shlaim, Tom Segev en Shlomo Sand. Vooral het werk van de laatste vier staat uiterst kritisch tegenover de zionistische beeldvorming over het ontstaan van de staat Israël en het conflict in het

Midden-Oosten in de afgelopen eeuw. Het gaat hier overigens niet om een eenvormige beweging of om coherente historische schoolvorming. Ze hebben gemeen dat ze de traditionele ‘officiële geschiedschrijving’ in Israël over modern Israël, Palestina en de Arabische wereld bekritisieren, maar ze vertonen onderling soms grote verschillen in hun ‘nieuwe’ historische benadering en interpretatie.¹³ Gemeenschappelijk is ook dat hun terugblik op de geschiedenis van Israël en Palestina vaak niet verder dan een eeuw teruggaat. Zonder afbreuk te doen aan hun werk, geloof ik toch met dit boek de nodige distantie te hebben bewaard ten aanzien van de recente geschiedenis, die ik juist onbeschreven heb gelaten en vooral ook de christelijke Israëltheologische en zionistische inkleuring van het bijbelverhaal, laat staan de geschiedschrijving van jodendom en christendom over Palestina. Met dit boek over de bevolking en de volken in de regio van Palestina-Kanaän, hoop ik ook in zekere zin de aandacht te vragen voor de ‘vaderlandse geschiedenis’ van de hedendaagse Palestijnen, van wie velen nu in de verstrooiing wonen.

De ‘nieuwe geschiedschrijving’ over de ontstaansgeschiedenis van Israël, oud en nieuw, heeft voor zover na te gaan niet geleid tot verandering van visie bij een breed publiek in Israël, laat staan tot een politieke verandering. Eerder lijkt sprake van het tegendeel.¹⁴ Het leidde niet alleen tot hevige debatten, zoals rondom het boek van de Israëli Shlomo Sand, *The invention of the Jewish People* (2009), maar zelfs ook tot rechtszaken in Israël.¹⁵ Ook binnen de beweging van de ‘nieuwe historici’ bestaat een bandbreedte van gematigd conservatieve tot uiterst kritische attitudes ten aanzien van het historische zelfbeeld van het moderne Israël als erfgenaam van het oude Israël en het jodendom. Contrasten die vooral tot uiting komen in het heftige debat over de kwestie of de Joodse legerenheden en paramilitaire verzetsgroepen in de aanloop naar de onafhankelijkheid van de nieuwe Joodse staat en in de oorlog daarna, wel of niet oorlogsmisdaden hebben begaan en etnische zuiveringen hebben uitgevoerd.¹⁶ Voor de buitenstaander is de relatieve openheid waarmee het historisch, demografisch en ideologisch debat in Israël wordt gevoerd in contrast met de intolerante, soms repressieve vorm van de Joodse democratie verwarrend, zo niet bedrieglijk. Het verhitte debat wordt immers steeds weer vertroebeld door het feit dat men met de discussie over de wording en grondvesten van de Joodse staat ogenblikkelijk raakt aan de zionistische fundamenten ervan. Het blijkt een staat die niet is geworteld in de geschiedenis en tradities van de oorspronkelijke bewoners van Palestina, maar de verwezenlijking is van een ideologie gebaseerd op een aantal historische mythen over land en volk van Israël, zoals de mythe dat het Joodse volk en het land Israël een roeping en een status in de wereld hebben die andere volken niet hebben. Zulke mythes zijn ook de mythe van een exclusieve landbelofte en als keerzijde ervan de mythe van het lege

land en in wat extremere vorm de mythes van het rijk van koning David, Jeruzalem al dertig eeuwen hoofdstad van Israël en het herstel van Groot-Israël.

WIE BEHOORT HET ERFGOED UIT HET PALESTIJNSE BODEMARCHIEF?

Genoemde historische mythes probeert men vaak te onderbouwen door archeologisch bewijs en historische documentatie. Archeologie en derhalve geschiedschrijving zijn in Israël meestal ook politiek belast. Hoe actueel mijn onderneming is op dit punt van de oude geschiedenis van Israël en Palestina, illustreer ik hier aan de hand van een paar voorbeelden. Op 8 mei 2007 maakte de archeoloog Ehud Netzer van de Hebreeuwse Universiteit in Jeruzalem bekend, dat het graf en misschien ook de sarcofaag van koning Herodes was gevonden in de vesting Herodion (Gebel Fureideis), iets meer dan tien kilometer ten zuiden van Jeruzalem. Shaul Goldstein, leider van de nabijgelegen Joodse nederzetting Gush Etzion, claimde diezelfde dag dat de vondst van de graf-tombe nieuw bewijs vormde voor de historische band tussen Gush Etzion, het Joodse volk en Jeruzalem. Nabil Khatib, directeur van oudheden in deze regio namens de Palestijnse Autoriteit, beschouwde het overbrengen van de sarcofaagfragmenten naar Israëliisch grondgebied als roof van Palestijns cultureel erfgoed. Het Herodion (Gebel Fureideis), vroeger ook wel de Frankenberg genoemd, ligt in Palestijns gebied, iets ten zuiden van Betlehem, bij enkele illegale Joodse nederzettingen. Na het uitvoerige artikel daarover in *National Geographic* (december 2008), volgde meteen een kort artikel onder de titel: ‘Gestolen Erfgoed, plundersaars bedreigen vindplaatsen in het Heilige Land’. Foto’s suggereerden dat de plundersaars Palestijnse burgers en handelaren in antiquiteiten waren. Het is een vaak gehoord argument van de Israëliische Archeologische Dienst om te graven in bezet Palestijns gebied: het beschermen en voorkomen van diefstal van Joods erfgoed. Palestijnse mensen zijn in dit klassiek oriëntalistische perspectief mensen zonder geschiedenis en erfgoed, en wanneer een paar Palestijnse jongeren of boeren hun toevallige vondsten uit het bodemarchief proberen te verkopen zijn het dieven die Joods erfgoed vernietigen of verkwanzelen, nooit dieven van hun eigen erfgoed.

Na de oorlog van 1967 nam generaal Jigaël Jadin de zogenaamde ‘Tempelrol’, de grootste van de Dode Zeerollen, bij de antiquair Kando te Betlehem in beslag. Hetzelfde gebeurde met vele andere rollen en fragmenten die in Palestijns gebied werden aangetroffen, en tot 1967 bewaard en onderzocht werden in het Palestijns Museum in Jeruzalem. Bijna niemand stelde destijds de vraag met welk recht de Israëliische staat deze vondsten uit Palestijns gebied als Joods erfgoed claimde. Uiteraard zijn deze rollen nu in goede handen en

worden met grote zorg omringd door de conservators van het Israel Museum, maar ik wijs er toch nog een keer op dat de rollen in 1947 in Palestijns gebied werden gevonden door Ta'amira bedoeïenen en dat ze ook vóór 1967 gedurende de Jordaanse bezetting van de Westbank in het Palestijns Museum al in goede handen waren. Verder dat Qumran destijds (1951-1956) onder Jordaans gezag met de kennis en middelen van toen zorgvuldig is opgegraven door een team van de École Biblique van Jeruzalem onder leiding van Père Roland de Vaux (1903-1971). Als in Palestina gevonden en opgegraven handschriften kunnen ze volgens internationaal recht evengoed als cultureel erfgoed van de Palestijnen beschouwd worden, in wier bodemarchief ze werden aangetroffen. Interessant in dit verband is dat de Palestijnse Autoriteit sinds 2016 probeert op basis van Conventies van de UNESCO de archeologische vindplaats te Qumran en de daar gevonden handschriften ook als Palestijns erfgoed erkend te krijgen.¹⁷ Individuele bewoners en daarvoor gestichte publieke instituten van iedere staat of ieder land en volk in deze wereld mogen vondsten uit het bodemarchief als nationaal historisch en cultureel erfgoed beschouwen en beheren, en mogen ook teruggave van zulk erfgoed dat is onvreemd uit bezet gebied als gevolg van oorlogshandelingen claimen.¹⁸

Archeologie in Israël en Palestina is, zoals reeds opgemerkt, politiek gevoelig. Bijna wekelijks verschijnen er berichten in de Israëlische pers van nieuwe vondsten, die de zionistische of Joodse claim op het land en de stad Jeruzalem moeten onderbouwen. Recent nog (2015) zegelafdrukken op kleizegels of bullae van koning Hiskia nabij het Palestijnse dorpje Silvan (Siloam) en een beambte van koning Sedekia uit de zogenaamde Davidstad in Oost-Jeruzalem (2005). Regelmatig komt men op websites teksten tegen zoals 'Papyrus bewijst Joodse claim op Jeruzalem', of: 'De synagoge te Meroth: legt zij Israëls (sic!) noordelijke grens vast in de tweede tempelperiode?' In recente jaren heeft dat bewijzen van Joodse claims door archeologische vondsten een bizar bijproduct gekregen: vervalsingen. Er werden zegels van bijbelse personen ontdekt zoals het fraaie zegel van Baruch, de secretaris van de profeet Jeremia, een inscriptie van koning Joas van Juda, een ossuarium van Jacobus, de broeder van de Heer, en er worden nog steeds nieuwe bijbelfragmenten uit Qumran gefabriceerd.

Een interessant voorbeeld is het zegel van de onbekende prinses Maadana. Een prachtig zegel met een afbeelding van Davids harp! Ontdekt en gepubliceerd in 1979 in *Israel Exploration Journal* door een van Israëls beroemdste archeologen, Nachman Avigad. Te zien in het Israel Museum, tot het in 1993 stilletjes uit de vitrine werd genomen. Het bleek bij nadere bestudering een vervalsing, maar het kwaad was al geschied: de 'valse harp' verscheen als Joods symbool op de halve sjekel, uitgebracht in 1985. En zoals dat gaat liep het conflict om de kwestie 'echt of onecht' hoog op. De strijd rondom archeologische

vervalsingen in Israël wordt vaak uitgevochten tot de hoogste rechter; er hangt immers zoveel van dit zogenaamde archeologische bewijs af. Ergo: er wordt nog altijd te veel gegraven in de bodem van Palestina om daarmee alleen het zionistische verhaal van Israëls geschiedenis te vertellen en vervolgens historisch te claimen. Israël confisceert overigens niet alleen het Palestijnse bodemarchief om haar bestaansrecht te bewijzen, maar ook complete Palestijnse archieven, zoals te zien in Benny Brunners film *The Great Book Robbery*, 2013. De vanzelfsprekendheid waarmee Jigaël Jadin en Nachman Avigad indertijd en Ehud Netzer en anderen ook vandaag nog Joods erfgoed opgraven in Palestijns gebied of Palestijnse vondsten zonder vorm van proces als Joods erfgoed in beslag nemen, laat zien hoe Palestijnen als een volk zonder land in wezen ook beschouwd worden als een volk zonder geschiedenis en eigen cultureel erfgoed.

Tenslotte wil ik erop wijzen hoe in het doorgaande kolonisatieproces Palestijnen ook nog op andere wijze van hun religieuze wortels worden beroofd, namelijk door de overname en onteigening van hun oude Palestijnse heiligdommen of *weli*'s. Een *weli* is een oud Palestijns heiligdom of een heilige plaats, meestal bestaande uit een omheinde ruimte met een gebouw met ronde koepel en een graftombe daarin en in de hof erbuiten een heilige boom. De Palestijnse cultuurhistoricus Tawfiq Canaan schreef daarover in 1927 een prachtige studie: *Mohammedan Saints and Sanctuaries in Palestine*. Dit boek leerde ik kennen door de nalatenschap van de oudtestamenticus Th.C. Vriezen, die in 1924 ruim een half jaar in Palestina verbleef.¹⁹ Aangemoedigd door Albrecht Alt en Tawfiq Canaan²⁰ begon hij gegevens over Palestijnse heiligdommen te verzamelen, tekeningen te maken en verhalen op te tekenen. Onderzoek maakte duidelijk dat veel bekende heiligdommen sindsdien zijn verwoest of zijn onteigend, en dat gebeurt nog steeds.

PALESTIJNEN EN JODEN WOONDEN ALTIJD AL SAMEN IN HET LAND

Dit boek is geschreven om te laten zien dat er altijd al Palestijnen van verschillende etnische herkomst woonden in de gebieden aan weerszijden van de Jordaan, naast Israëlieten, Joden en Israëli, vanaf het eerste moment dat er sprake is van Israël. Net zoals in het boekje van Mitri Raheb probeer ik vooral deze geschiedenis te schetsen in de sporen van de *longue durée*.²¹ Niet om aan te tonen hoe de geschiedenis tot bijbelse vervulling van de profetie komt, of om de rare bewering te staven dat Jezus een Palestijn was om zijn Joodse herkomst te verbloemen. Om dit soort historische valkuilen te vermijden, ben ik gewoon daar begonnen waar de namen Pelesjet/Pilisjti en Israël voor het eerst in de

geschiedenis opduiken. Vanaf dat moment delen de voorzaten van Israëli en Palestijnen althans in naam dezelfde geschiedenis in hetzelfde land Kanaän. Waar ze vandaan kwamen en hoe ze zich hebben ontwikkeld op de bodem van dit land is een complex verhaal, maar de moeite waard om na te vertellen in het licht van claims op hetzelfde omstreden gebied.

Ruim dertig eeuwen laten zich, als ze over verschillende bevolkingsgroepen op Palestijnse bodem gaan, niet zo gemakkelijk samenvatten. Door mijn wat meanderende aanpak zal men dit geschiedverhaal wellicht subjectief vinden, daarmee suggererend dat er ook zoiets als objectieve geschiedschrijving zou bestaan. Men hoeft maar even toeschouwer te zijn bij de stammenstrijd tussen de 'New Historians' in Israël om te ontdekken dat zo'n objectieve geschiedschrijving niet bestaat. Zeker als er onrecht in het spel is. 'Daar waar onrecht is, kan ik niet neutraal zijn. Elke geschiedenis is een keuze tussen feiten,' zegt Arjan el Fassed, een van de oprichters van *The Electronic Intifada* over zijn zoektocht naar zijn Palestijnse wortels en identiteit.²² Het gaat zelfs nog verder: het is ook altijd een keuze tussen de interpretatie van die feiten en de ordening ervan in de historische reconstructie van een legpuzzel, waarvan we maar een beperkt aantal stukjes hebben en geen voorbeeld. Wie beweert dat het anders is, strooit de lezer zand in de ogen. Het geschiedverhaal is nooit een simpel of onbevangen relaas van wat geweest is. En steeds zal weer de oude vraag gesteld moeten worden: *cui bono?* Wie heeft er baat bij dit verhaal?

Ik stop mijn geschiedschrijving waar men meestal de Palestijnse geschiedenis laat beginnen: namelijk aan het einde van de Ottomaanse periode. Er zijn twee redenen die ik daarvoor aanvoer. De eerste is het geheel aan ervaringen opgetekend in de dagboeken van Th.C. Vriezen in 1924. Daaruit blijkt hoe Palestina zich destijds op een soort historisch kantelmoment bevond, een land op de grens tussen de middeleeuwen en de moderne tijd, waarin symbiose van Palestijnse joden, christenen en moslims nog mogelijk leek. De tweede reden is dat ik 'het overige van de geschiedenis' al eens heb beschreven in een kleine documentaire over het ontstaan van een staat: *25 jaar erets Israel* uit 1973. Hoewel hopelijk uit dit boek mag blijken dat het verstand met de jaren komt, staat er nog genoeg betrouwbare documentatie in dit jeugdwerkje om het verloop van het Israëliësch-Palestijnse conflict te begrijpen. Het was toen echter nog een 'over u, bij u en zonder u'-verhaal wat betreft de Palestijnen. Ik wist toen nog niet van het begrip Naqba, laat staan van de 'etnische zuivering' van Palestina. Dat kan ik nu goedmaken. Niettemin is mijn beschrijving geen geschiedschrijving exclusief het oude Israël en Juda, het Jodendom of het Joodse volk. Zij corrigeert wel het gebruikelijke historische beeld dat de onbevangen bijbellezer of pelgrim naar het Heilige Land nog vaak daar aantreft. Het beeld dat men nog altijd kan vinden op landkaartjes in moderne bijbeluitgaven en

leerboeken, of op moderne verkeersborden in Israël en in de bezette gebieden. Het zijn kaartjes en verkeersborden die de indruk wekken een historische werkelijkheid weer te geven, terwijl ze alleen maar gebaseerd zijn op de verhalen en beschrijvingen van de Bijbel zelf: de verdeling van de twaalf stammen in de regio Palestina, de rijken van Saul, David en Salomo en dergelijke. Ze verbeelden historische mythen en idealen die men wel gekoesterd heeft, maar die historisch noch archeologisch in werkelijkheid zo hebben bestaan of verwezenlijkt werden.